

Praha, Pohořelec, zeměbranské kasárny.

BŘEVNOVŠTÍ ZEMĚBRANCI – II.

Josef Fučík

V pokračování příběhu o českých zeměbrancích z let 1868 – 1918, v němž na samém počátku sehrál významnou úlohu břevnovský dům U Kaštanu (viz Břevnovan č. 2/3, 2003) jsem původně zamýšlel pojednat o osudech pražského 8. zeměbranského pluku v první světové válce.

Po zveřejnění první části článku se ukázalo, že složitá problematika vzniku a vývoje zeměbrany v rakousko-uherské monarchii vyžaduje přece jen poněkud obsírnější výklad. Zaslouží si to nejen proto, že území Břevnova a Pohořelce se stalo na přelomu 19. a 20. století po dlouhá léta pražskou doménou tohoto druhu vojska. Je ale neméně významné, že zde vznikly, dlouho před zánikem rakousko-uherské monarchie, silné, národnostně téměř homogenní české vojenské jednotky a vyrostli zkušení velitelé. To, jak se po převratu v roce 1918 ukázalo, významně přispělo k rychlé výstavbě československé armády. Tento závažný fakt našim historikům stále uniká, neboť zeměbrana, tato významná složka habsburského vojenství, bývá v tomto smyslu zpravidla přehlížena, a navíc, výstavba armády v nové republice byla odpočátku zahalena do legionářské legendy a v období totalitního režimu téměř zcela vymazána z naší vojenské historie. Věřím, že čtenář proto přijme v tomto pokračování některá vysvětlení, kterých se mu v první části článku nedostalo.

Jak jsme již ukázali, byl vznik rakouské zeměbrany do značné míry vynuceným krokem, sjednávajícím rovnováhu sil ve svářících se dvou částech habsburské říše po tragické porážce u Hradce Králové v roce 1866. Oportunní využití svízelné situace otrěsené monarchie z maďarské strany ve prospěch jejich dlouhodobých separatistických snah, vyústilo do tzv. rakousko-uherského vyrovnání; to se v podstatě rovnalo vnitřní kapitulaci císaře Františka Josefa I. před maďarskou politikou. Bylo jasné, že tímto aktem si dva národy rozdělily dosud jednotný mnohonárodnostní stát, a odsunuly tím všechny ostatní národnosti do role občanů druhé třídy. Pro představitele českého národa tak vznikl stav zcela nepřijatelný. Historik František Palacký, dotud přesvědčený zastánce existence českého národa v rámci Rakouské říše, předvídavě zhodnotil důsledky tohoto rozhodnutí: „Já bohužel nyní i sám pouštím naději o trvalém zachování říše Rakouské... protože Němcům a Maďarům dáno zmocnit se panství a založiti v něm jednostranný despotismus plemenný, jenž ve státě různojazykovém a konstitučním co politický nesmysl nemůže mít dlouhého trvání.“ Na dotaz, zda je ještě možno monarchii zachránit, se pak vyjádřil zcela jednoznačně: „Ona pohříchu ocitla se již tuze daleko na ploše šikmé, která vede do propasti.“ Toto poněkud bizarní dvojstátí „nerozdělitelně a neoddělitelně“ spojené osobou panovníka, si reskriptem ze 17. února 1867, ponecha-

lo společnou státní správu pouze pro finance, zahraniční věci a vojenství. I tak se ozbrojené síly staly předmětem dalšího ostrého sporu. Maďaři houževnatě trvali na samostatné národní armádě, navazující na (ve skutečnosti protihabsburské) revoluční tradice z let 1848 – 49. To zcela stavělo na hlavu dosavadní dynastický princip budování jednotného vojska a setkalo se s tuhým odporem rakouských vyjednávačů. Do jejich čela se postavil arcivévoda Albrecht, vítěz od Custozy z roku 1866, v té době nejvyšší vojenská autorita habsburského domu. Jeho stanovisko bylo neméně neoblomné: „Rozštěpte armádu, podlomte jejího ducha – tím je dynastie ztracena a Rakouska nebude!“ Ale ani toto ostré varování nedošlo sluchu. Vyrovnání s Maďary muselo být dosaženo za každou cenu, na zlomení jejich odporu byla již Vídeň příliš slabá. Krkolomný kompromis, kterého bylo nakonec dosaženo, vedl ke vzniku složité organizace armády, bez obdoby v dosavadní historii habsburského vojenství. Ke trojímu vojsku vznikla tři vojenská ministerstva (společné, rakouské a maďarské), která se samozřejmě postarala o co nejtěžkopádnější fungování armádní mašinerie a vytváření rozmanitých příležitostí k další desintegraci branného potenciálu. Albrecht nemohl tušit, že se jeho vize záhy stane skutečností.

Již samotný branný zákon z 5. prosince 1868 s jeho mnoha dalšími úpravami představoval trvalý zdroj rozporů mezi politickými garniturami obou zemí, přecházejících čas od času v otevřenou krizi. Ty se vlekly i po celou první světovou válku a vyvrcholily hromadným odchodem uherských pluků z fronty v nejtěžších chvílích podzimu 1918.

K tradičním tahanicím Vídně a Budapešti o vojenský rozpočet přibýly po zavedení všeobecné branné povinnosti pravidelné sváry o rozdělení ročního kontingentu mužů povoláných do armády. V nich Maďaři usilovali o dosažení svého původního cíle – postavení silné národní armády – jinou, nepřímou cestou. Zákon stanovil, že 80 % schváleného ročního kontingentu odvedenců bude zařazeno ke společnému (c. a k.) vojsku, zbytek pak bude stejnoměrně rozdělen k rakouské (c. k.) a uherské (k. u.) zeměbraně. Vzhledem k tomu, že schválený roční kontingent pro doplnění armády byl menší, než celý odvodní ročník, zařazovali se k vojsku mladí muži losováním. Tažená vysoká čísla znamenala nástup k prezenční službě v c. a k. armádě nebo zeměbraně, střední čísla zařazení do náhradní zálohy s povinností zúčastnit se výcviku (po roce 1882 to bylo ročně 8 týdnů po dobu 10 let) a nejnižší čísla (po roce 1886) zařazení do domobrany (Landsturm). To byla náhradní záloha, která se aktivovala pouze v případě války a její vojenská hodnota tak byla pochopitelně velmi nízká. V domobraně se zpravidla ocitli také seminaristé, učitelé, prvorození synové ze statků a muži s nižší zdravotní klasifikací. Tento stav se maďarští

pokračování na str. 10

pokračování ze str. 9

politici houževnatě snažili zvrátit jak co do počtu, tak výběru nejkvalitnějších odvedenců pro své honvédske (uherské zeměbrancecké) pluky. Vojenská otázka nabyla v rozštěpené duální říši na počátku 20. století takové vážnosti, že Vídeň udržovala pro nejhorší případ v pohotovosti mobilizační opatření k obsazení Budapešti pluky z tzv. předlitavských zemí. Mezi vyhlédnuté k této operaci patřily i spolehlivé jednotky z Čech a Moravy.

Za tohoto stavu bylo paradoxní, že přes odmítnutí českých snah dosáhnout v politickém uspořádání monarchie rovněž, řekněme, česko-rakouského vyrovnání, byl rakouský erár donucen armádní reformou, vynucenou Maďary, začít s výstavbou zeměbranceckých (tedy jistým způsobem „národních“) jednotek i na našem území. Zatímco dosavadní pluky společného vojska s převahou českého mužstva byly podle tehdejší rakouské praxe posílány sloužit mimo země české koruny, vznikalo díky teritoriálnímu principu doplňování zeměbrany „české“ vojsko na vlastním území; navíc postupně dostalo i své vyšší velitelské složky. Kdo vlastně byl zeměbrance, kterého služba v novém druhu vojska přiváděla do pohořeleckých kasáren? V praktickém průběhu služby se nelišil od vojáka společné (c. a k.) armády. Zmiňme se alespoň obecně o tom, tak jak se zeměbrancecká služba ustálila na sklonku 19. století.

Povinnost ke službě začínala 1. lednem kalendářního roku, v němž mladý muž dosáhl 21. roku věku a trvala ve společném vojsku 3 roky v linii (tedy v prezenční službě) a sedm let v záloze; poté ještě v náhradní záloze dalších deset let. V zeměbraně (případně v zeměbrancecké náhradní záloze) trvala celková povinnost ke službě dvanáct let, z toho prezenční byla nejprve jeden rok, poté dva roky; ve zbývající době byl zeměbrance pravidelně povolán na četná cvičení. Poté, co muži dosáhli 42 let věku, vztahovala se na ně ještě povinnost služby v domobraně, což platilo i pro mladíky od 19 let věku, kteří nebyli z různých důvodů zařazeni do některé ze zmíněných kategorií.

Jedním z významných důsledků zavedení všeobecné branné povinnosti byl hromadný příchod vzdělaných mladých mužů do armády. Absolventi středních škol – maturanti a vysokoškoláci mohli nastoupit do armády s využitím práva jednorozhodného dobrovolníka. Během roční prezenční služby požívali řady výhod, mimo jiné mohli na vlastní náklady bydlet mimo kasárna a denně se dostavovat k výcviku, atd. Na její závěr skládali tito „jednorozhodáci“ zkoušky a pokud je absolvovali, stali se důstojnickými čekateli a příslušníky sboru záložních důstojníků. V něm pak dosahovali důstojnických hodností.

Byl to významný průlom do důstojnického stavu, uzavřené kasty, narážející zpočátku na odpor starých důstojníků z povolání, kteří na své nové kolegy pohlíželi s krajní nedůvěrou. Bylo však stále jasnější, že válčení masové armády bez záložních důstojníků se stalo nemyslitelným a tak již při vypuknutí 1. světové války měla rakousko-uherská armáda, vedle asi 36 000 důstojníků z povolání, asi 54 000 záložních důstojníků. Není jistě třeba zvlášť rozebírat, že těchto důstojnických aspirantů měly české pluky, díky tehdejší obecné vzdělanostní úrovni naší společnosti, vysoké počty. Z politického a společenského hlediska vnesla všeobecná branná povinnost do habsburského vojenství řadu změn. K těm pozitiv-

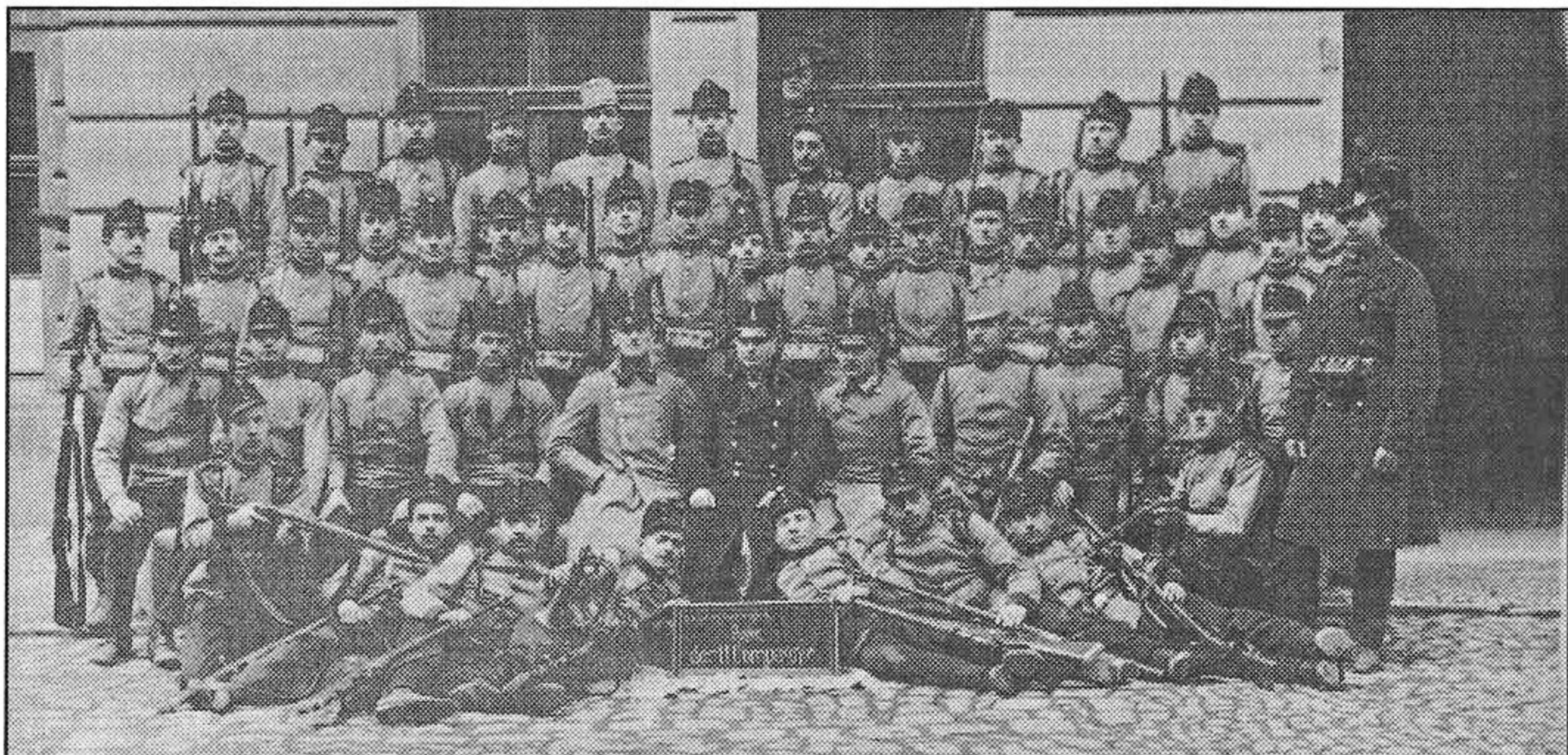
ním patřilo, že působily ke sblížení mužstva všech společenských vrstev a národností. Vojna nutila mladé muže žít vedle sebe po relativně dlouhou dobu prezenční služby, vzájemně se poznávat, učit se porozumění jednoho k druhému, vzájemně se respektovat a chápat rozdíly jednotlivých národních kultur. (I z těchto zkušeností rakouské armády čerpal poté T. G. Masaryk své poznatky o vojně jako „pokračovací škole života“, aplikované do poměrů nové demokratické republiky.) Na druhé straně tento mnohonárodnostní konglomerát (v některých plucích společného vojska se sešli vojáci až pěti i více národností) oslaboval dosud univerzálně platnou a přísně dodržovanou jednotící ideu služby dynastii, císařskému majestátu a „širší vlasti“. U zeměbrany, kde naopak vznikaly povětšinou národnostně stejnorodé celky nejen u mužstva, ale jak již podotknuto, i v nižším velitelském sboru, se naopak vytvářely téměř kompaktní, stále pevnější etnické celky.

Tak např. stále platný princip velící, služební a plukovní řeči začal pozvolna vykazovat trhliny, poté co u uherských pluků němčinu zcela nahradila maďarština. I v útvech zeměbrany však, přes trvajících zákaz, bylo na kasárenských dvorech, stále častěji slyšet i jiné, domácí jazyky. Znamky toho, že se armáda začala pozvolna národnostně jít, narůstaly. V obecných podmínkách necitlivé národnostní politiky duální říše bylo jen otázkou času, kdy se naplní slova mezitím již zesnulého arcivévody Albrechta.

Tak jako jinde platil i u 8. zeměbranceckého pluku předpis, že velící řečí je němčina; tento zprvu tuhý režim však očividně povoloval. Čeština se používala stále častěji, byť prošpikována zkomolenými německými výrazy vojenského slangu, nacházíme ji i v písemné formě v mnoha rutinních kasárenských hlášeních. I mladí důstojníci z povolání nastupující k pluku byli převážně Češi, což lze soudit i z jmen ze Zeměbranceckého schematismu z roku 1913; tak například Sindelář, Víšek, Liška Jirásek, Žalud, Dlouhý, Šebesta, Strádal, Novák, Kříž, Procházka, Křížek, Vorel, Martínek, Kopejtko, Uhlíř, Havelka, Čapek, Čermák, Červinka, Černý – a tak dále, všichni uvedeni řádně i s háčky a čárkami. K šíření českého jazyka přitom jistým způsobem napomáhalo i ustanovení služebního předpisu, který v tomto směru lakonicky stanovil: „Důstojník, který nerozumí řeči svého mužstva, nemůže být povýšen.“

Jistě, stav nebyl v tomto směru, především ze strany velitelů německé národnosti, zdaleka ideální a tento předpis nebyl vždy dodržován. Avšak pozdější barvitá líčení o všeobecném národnostním útlaku v armádě je nutno brát se značnou rezervou. Často připomínání fanatických německých nacionalistů tvořili v důstojnickém sboru výjimku a drtivá většina velitelů si cenila vojáka podle jeho zdatnosti a výkonu služby. U nich se stále prosazovala zásada císařského maršála Thurnheima, vyřčená již za dob tureckých válek: „Dbám na to, abych měl dobrého vojáka, na jeho náboženství či národnosti mi nezáleží.“

Na povinnost služby v armádě, vztahující se od roku 1868 na všechny zdravé mladé muže, se nelze dívat očima dnešní naší mladé generace, se zcela minimálním občanským povědomím a smyslem pro povinnost, jejíž většina nadto považuje dobu strávenou ve vojenské základní službě (mnohdy oprávněně) za ztracenou. Dnes jistě například znamená pro „základáka“ samotný příchod do kasáren zpravidla pokles životní úrovně, ztrátu domácího blahobytu

a samozřejmosti všestranného zabezpečení, kterého se mladému muži dostává ve společnosti v jeho občanském životě i rodinném prostředí. Pro převážnou část tehdejších typických mladých mužů z chudých, především dělnických, malorolnických a nádenických vrstev, rukujících například do nových, výstavných pohořeleckých kasáren, znamenal příchod do prezenční služby naopak zlepšení jejich materiálního bytí a do značné míry i obecné kvality jejich života. Dostali, alespoň v letech před válkou, na svou dobu kvalitní oblečení, měli zaručenou pravidelnou, byť prostou stravu, lékařskou péči, osvojili si pravidelné hygienické návyky, atd. Řada z nich si na vojně zvýšila svou gramotnost či získala řemeslnou kvalifikaci.

Pro chlapce, přicházejícího z malé vesnice, bez jakéhokoli pravidelného spojení s okolním světem, byl již příchod do Prahy, rušného města, s jeho mnoha lákadly a úskalími, i pobyt v něm, nepopsatelným zážitkem, který nikdy nevyprchal a v mnohém ovlivnil celý jeho další život.

Jako jinde, i k „landvéru“ na Pohořelec se nastupovalo v březnu a dubnu. U brány kasáren hrála vojenská hudba, u rot byli v pohotovosti krejčí a švec. Společnost, která se scházela na rozlehlém kasárenském nádvoří byla pestřejší než dnes, kdy přicházejí mladíci v unifikovaných (pokud možno značkových) sportovních oděvech a adidaskách, s neméně unifikovanými batohy. Tehdy byl na první pohled patrný rozdíl mezi pečlivě učesanými pražskými hochy, v nákrčnicích, kravatách a s kufíky, a vesničany z dalekého okolí s placatými čepicemi na hlavě, nesoucimi si mnohdy své propriety s maminčinou dávkou buchet na cestu v pytlí přes rameno.

Na všechny čekala tvrdá vojenská dřina; rakouský erár si nevydržoval armádu na to, aby se jeho mužstvo bezcílně potulovalo po kasárnách a z dlouhé chvíle stříhalo metr. Zde opět jeden výrok z rakouské vojenské „filosofie“: „Kasárna nejsou domem komfortu a idylické pohody.“ Co mohl mladý kandidát vojenského řemesla kromě příslibu úmorného výcviku očekávat? I pohořelecká kasárna se stavěla podle platné c. k. normy, stanovící 4,5 čtverečního metru pro muže a 6,2 m² pro poddůstojníka. Postele byly stavěny v párech, ulička mezi dvojicemi lůžek činila 40 centimetrů. „Vyfasovanou“ výstroj i celý vlastní majetek měl voják poskládaný na rechně (policí) nad čelem lůžka, podél níž visela torna, polní láhev, sumka, opasek s bodákem a plášť podšívku ven; na horní desku rechny se ukládal stejnokroj, klobouk, jídelní miska a chléb. Pod postelí, u hlavy, stála obuv podpatky ke zdi. (Poznámka pro dnešní dny – v kasárnech se nekradlo! Pokud si to přece jen někdo dovolil, byl to velký malér a provinilec poté okusil, jak chutná drsný repertoár trestů, jehož základ vznikl ještě za třicetileté války a přežil i tereziánskou reformu: od uvázání na dvě hodiny, které zrušil až císař Karel I. po svém nástupu na trůn v roce 1916, až po temnici posádkového vězení.) První tvrdý úkol, který musel nový voják zvládnout, byl zápas se slámkou, jinak strožokem. Břicho jeho obalu z hrubé tkaniny bylo nenasytné; na první plnění spolykalo 22,5 kilogramů slámy a pak každé čtyři měsíce vždy dalších 11,2 kg. Občas se slámkou musel vyprázdnit, vyvětrat a znovu naplnit.

Nováčka čekala i první kasárenská strava. Ta se nosila z kuchyně do jednotlivých světnic v jídelních miskách na velkém podnose a podávala na stole podél něhož sedělo mužstvo na dvou velkých lavicích; poddůstojník měl svůj malý stolek a židli. Pohořelecká kasárna byla již moderní v tom smyslu, že vytvářela vcelku dobré podmínky pro život, včetně elektrického osvětlení a umýváren. Zůstávalo však stále ještě mnoho kasáren mimo velká města, kde dosud platila norma jedné petrolejové lampy na 20 mužů, jedna konev na vodu na 10 mužů a na 20 mužů jedno umyvadlo s vědrem („Waschapparat“) před dveřmi světnice.

Již minule jsme se zmínili o penězích. Pro břevnovské a poté pohořelecké zeměbrance to byla velmi důležitá otázka, neboť pobyt v Praze a jejím okolí byl pro ně velkým lákadlem. I zde byl rakouský erár šetrivý a hlavně předvídavý. Aby voják svůj lénunk (služné) co nejdříve neutratil, vydával mu jej po pětidenních dávkách. Vyplácelo se vždy 1., 6., 11., 16., 21. a 26. po třiceti krejcarech. Nebylo by to tak špatné, kdyby voják nemusel zaplatit 6 krejcarů na praní, 6 na tabák, 5 za krém na boty, vazelínu a další drobné čistící a šicí potřeby a 9 na nákrčníky; na kantýnu mu zbyly 4 krejcare. O něco lépe na tom byl poddůstojník, kterým bylo vypláceno (podle hodnosti) vždy 50 krejcarů až 1 zlatý 75 krejcarů.

Na rozdíl od nováčků byli záložníci povolání na cvičení ostřílení vojenští matadoři. Objevovali se na Pohořelci pravidelně řadu let, přijížděli již na vše připraveni a především se těšili na své bývalé lásky i oblíbené lokály. Branný zákon jim u zeměbrany ukládal celkovou délku cvičení 20 týdnů během deseti záložních let. Nástupy na cvičení se tak střídaly celoročně v rychlém tempu a není proto divu, že ve velkých pohořeleckých kasárnách vládl po celý rok čilý ruch. Obyvatelé širokého okolí si zvykli na pochody jednotek z kasáren a zpět, ale i na každodenní houfy landveráků, vyrážejících po denním zaměstnání do ulic. Jejich šedivé stejnokroje s tmavozelenými výložkami a kovovou poniklovanou číslicí „8“ na náramenících (v letech 1894 – 1909 navíc černé klobouky s chocholem

z černého kohoutího peří) neodmyslitelně patřily k dennímu koloritu této části města. Čas plynul a v průběhu několika desetiletí se zeměbrance pluky staly pevnou součástí rakouských branných sil. Jejich charakter se stále výrazněji měnil směrem od miličního a teritoriálního pořádkového vojska k regulární vojenské síle. Již na sklonku 19. století přibýlo k zeměbrance pěchotě i jezdecko a dělostřelectvo, což vedlo k tomu, že se na počátku první světové války kvalita společné armády a zeměbrany vyrovnala; v roce 1917 byl tento proces formálně dovršen přejmenováním zeměbrance útvarů na střelecké.

Významným posílením zeměbranceho živlu v Praze bylo zřízení zeměbranceho velitelství, které se za mobilizace měnilo na velitelství 21. zeměbranceho pěší divize. Patřily k ní zeměbrance pluky č. 6 (Cheb), 7 (Plzeň), 8 (Praha) a 28 (Písek – ten se často v české literatuře plete s pražským c. a k. 28. pěším plukem). Český profil této divize, kde výjimku tvořil pouze chebský pluk, se na začátku války ještě prohloubil. V srpnu 1914 k divizi z Vídně nastoupil jako velitel jedné z brigád tehdejší plukovník Alois Podhajský. Již v prosinci téhož roku se jako generálmajor ujal velení divize, s níž bojoval na východní a italské frontě až do roku 1917. Podhajský byl Čech, který se ke své národnosti a svým krajanům vždy otevřeně hlásil, byl jim přísným, ale spravedlivým, rozvážným a dovedným velitelem. Stal se známou postavou a jistým symbolem českých zeměbranců. Po převratu byl převzat do československé armády, jež naléhavě potřebovala zkušenosti muže, který jako jediný její příslušník sloužil v generálské hodnosti již ve válce. Právě pro své znalosti a zkušenosti, i trvající oblibu mezi vojáky, měl v rychle vyrostlých vyšších vojenských kruzích republiky mnoho odpůrců a byl typizován jako „rakušák“. Nový stát jej však naléhavě potřeboval a přes své opakované žádosti byl propuštěn do výslužby až v roce 1933, ve svých 69 letech.

Všechny změny v budování zeměbrany se projeví i na Pohořelci. Postupně se ustálila organizace i dislokace silného, dobře vyzbrojeného a vycvičeného 8. zeměbranceho pluku; pražští „osmáci“ se stali pojmem. Stáb pluku, 1. a 2. prapor zůstaly v Praze, 3. prapor byl umístěn v Benešově a 4. prapor v Jindřichově Hradci. Vlastní hudbu však pluk neměl, neboť ty byly zřízeny jen u některých zeměbranceho pluků.

V prostředí pluku se rozvíjel i společenský život. Připomeňme, že každý pluk, jako základní vojskové těleso rakouské armády, nebyl jen striktně vojenskou organizací. Plnil v té době i významné funkce společenské, kulturní, hospodářské i charitativní. O lecčem jsme se již zmínili v předchozím článku, zde připomeňme zakládání jídelen, kasin, vojenskovědeckých spolků, knihoven, výchovných ústavů pro dcery vojáků z povolání atd. K tomu za války přibyla významná činnost podpůrných fondů pro rodiny padlých, péče o invalidní vojáky, spolupráce s červeným křížem, různé sbírky a další činnosti. Tak tomu bylo i u pohořeleckého pluku.

Když byla krátce před vypuknutím první světové války zavedena do rakouské armády jednotná uniforma, zmizely i vnější rozdíly mezi vojáky c. a k. a c. k. pluků nadobro. Jen letitá, poněkud „hospodská“ řevnivost starých šikovatelů od řadových císařských pluků se ještě tradičně a houževnatě držela. Stále ještě, i u nedalekého 28. pěšího pluku v Brusce, poučoval „dinstfýrender“ (službyvedoucí šikovatel) před vycházkou vojáky v tomto tónu: „I na landveráky musíte pohlížet jako na kamarády a nesmíte se jim vysmívat, že jsou to „železní mouchy“. Jsou to vojáci jako vy, jenže jsou to holt landveráci. A je-li jich u muziky víc než vás, mohli by vám i napráskat.“ Mimochodem, taneční zábavy, i k těm se musíme ještě vrátit. Neboť popisovaný zájem mladých žen o pražské zeměbrance by se dnes opět mohl zdát poněkud nadnesený. Kromě daleko bližšího vztahu veřejnosti k vojsku, v Praze především k českým plukům (připomeňme jen např. slavné poddůstojnické bály 28. pěšího pluku na Žofíně) to však mělo zcela jasný a logický důvod.

V prvním desetiletí 20. století se totiž dále zvýšila disproporce ve složení pražského obyvatelstva ve prospěch převahy žen. Tak dle oficiální statistiky žilo v Praze roku 1910 celkem 105 227 mužů (včetně vojáků v činné službě, bez nich, tedy civilních občanů 100 109) a 118 464 žen, což znamenalo, že na 1000 mužů připadalo průměrně 1124 žen. V některých čtvrtích dosahovala převaha žen vysoko nad celoměstský průměr (Josefov – Hradčany 1372, Malá Strana 1342, Staré Město 1214, atd.). Tento nepoměr se vysvětloval počtem služebných, čemuž nasvědčují počty žen právě v uvedených čtvrtích, kde žili převážně bohatí obyvatelé.

Odtud odevšad byl pro panské služebné, povětšinou mladé dívky z venkova, do oblíbených břevnovských tanečních lokálů, například „Ke lvu“ jenom skok. Zdá se tedy, že milostné příběhy z Archlebových vojenských humoresek, situované právě na Břevnov, Pohořelec a Petřín, mají pravděpodobně reálný základ. Není proto divu, že když „osmáci“ s těžkým srdcem opouštěli v srpnu 1914 před odjezdem na frontu pohořelecká kasárna, zpívali si do pochodu jednu ze svých nejoblíbenějších písní: „Ta Strahovská brána pěkně malovaná, pod ní stojí má panenka, celá uplakaná...“ (pokračování)

(Ilustrace k článku Břevnovští zeměbranci.) Nedaleko zeměbraneckých kasáren na Pohofelci rozkládalo se pod hradbami Strahova voňné cvičiště, kam chodili vojáci nejen sňít, ale též cvičit na hudební nástroje. Protože c. k. plukovní hudba – to bývalo něco. Kresba je ze začátku 20. století.